

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.126 Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
д.е.н. проф. Дмитришин Лесі Ігорівні
вул. Чорновола 88 м. Івано-Франківськ, 76005

В І Д Г У К

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
Забарної Елеонори Миколаївни
на дисертаційну роботу Бушинського Євгенія Валерійовича
«РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ»,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Спеціальність – 051 Економіка
Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

*1 Актуальність дисертаційної роботи, її зв'язок з науковими програмами,
планами та темами*

У сучасних умовах трансформації економіки України, децентралізації управління та інтеграції до європейського економічного простору особливої ваги набуває проблема формування ефективної інвестиційної політики, яка враховує регіональні особливості розвитку територій. Інвестиції виступають ключовим стрижнем економічного зростання, модернізації виробництва, підвищення зайнятості та соціального добробуту. Проте наявні значні диспропорції в обсягах та структурах інвестицій між регіонами, що поглиблюють соціально-економічну нерівність та знижують ефективність державної економічної політики.

Нерівномірність інвестиційного розвитку зумовлена низкою чинників: економіко-географічним розташуванням, рівнем інфраструктурного забезпечення, наявністю трудових ресурсів, податковою політикою, інституційним середовищем тощо. Водночас у науковій економічній літературі питання просторової нерівномірності інвестиційного розвитку досліджено фрагментарно, без достатнього системного аналізу з позицій економічної науки.

З огляду на це, актуальність дослідження полягає у необхідності поглиблення теоретичних підходів до оцінки та регулювання інвестиційного розвитку територій; розробці інструментів економічного вирівнювання регіонів через стимулювання інвестиційної активності; удосконаленні механізмів прийняття управлінських рішень на основі економічного аналізу інвестиційних

процесів у регіонах; підтримці повоєнного відновлення економіки через цільове інвестування у критично важливі території.

Таким чином, тема дисертації є актуальною як у науково-теоретичному, так і в практичному аспектах, відповідає сучасним викликам розвитку економіки України та спрямована на посилення ролі інвестицій як основи регіонального зростання.

Зазначена актуальність теми дисертаційної роботи Бушинського Євгенія Валерійовича, визначила її основні завдання та мету.

Тема дослідження пов'язана з науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки, які визначалися Міністерством освіти і науки України; пріоритетним напрямком регіонального розвитку та політик сталого розвитку. Зокрема, автор брав участь у виконанні досліджень відповідно до плану науково-дослідних робіт Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в рамках реалізації науково-дослідної теми «Моделювання процесів управління в соціально-економічних системах» (номер державної реєстрації 0113U005083, 2013–2027 рр.), де автором було запропоновано методичний підхід до оцінювання інвестиційної привабливості регіонів, який враховує показники інвестиційної активності територій та інвестиційної привабливості видів економічної діяльності.

Отримані в наслідок проведеного дослідження результати впроваджені в навчальний процес Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та використовуються при викладанні таких дисциплін: «Моделювання економіки», «Аналіз інвестиційних проєктів», «Інвестування», «Моделювання складних економічних систем» для здобувачів вищої освіти на економічному факультеті (довідка № 03.04-29/10 від 20.05.2024).

2 Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Зазначена в роботі мета відповідає темі дослідження. Задачі дослідження логічно виходять з поставленої мети та безпосередньо пов'язані із отриманими дисертантом елементами наукової новизни. Об'єкт і предмет дослідження визначено згідно науково-методичних вимог до дисертаційних робіт.

Матеріали дисертації та публікації здобувача визначають обґрунтованість основних наукових результатів, положень наукової новизни та висновків, сформульованих в роботі. Розробки здобувача ґрунтуються на результатах досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, законодавчих та нормативно-правових актів Верховної Ради України, матеріалах Державної служби статистики України, Міністерства розвитку громад, територій та

інфраструктури України, обласних державних адміністрацій, а також опираються на потужну науково-методологічну базу та відповідний інструментарій багатовимірного статистичного аналізу.

Обґрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірність й новизна забезпечуються широким застосуванням автором загальнонаукових та спеціальних методів теорії пізнання. Методологічною основою дисертаційної роботи є базові положення та принципи теорій просторового розвитку, регіональної економіки, методичні засади оцінки інвестиційної привабливості економіки регіонів України.

Для встановлення взаємозв'язків між економічним розвитком регіону і станом його інвестиційної привабливості у роботі використано системний підхід та метод логічного узагальнення, аналізу та синтезу (п. 1.3); для оцінювання стану інвестиційної привабливості територій та галузей цілком логічно використано методи економіко-статистичного аналізу та аналізу просторових даних (п. 2.2); для визначення наявності та характеру зв'язку між показниками регіональних економічних систем використано методи кореляційно-регресійного аналізу (п. 2.3); визначенню конвергенції регіональних економічних систем слугувало використання моделі Р. Солоу (п. 1.2, 3.1); для виявлення взаємозв'язків між показниками інвестиційної діяльності та системою показників соціально-економічного розвитку регіонів коректно використано метод симультативного моделювання (п. 3.2); з метою наочного представлення результатів дослідження використано графічний метод.

Інформаційною базою дослідження слугували: законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; матеріали й статистичні дані Державної служби статистики України, департаментів економічної політики обласних державних адміністрацій; наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; ресурси мережі Інтернет, результати власних аналітичних та теоретичних досліджень. Отже, отримані під час дослідження результати базуються на критичній оцінці теоретичного та емпіричного матеріалу, а також нормативно-правової бази з питань інвестиційної діяльності та регіонального розвитку.

З Наукова новизна. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання

Достовірність основних результатів, отриманих у дисертаційній роботі, підтверджується змістовним опрацюванням значного масиву теоретичного, методичного та статистичного матеріалу. Залучення дисертантом великої кількості наукових джерел дозволило здійснити порівняння різних точок зору на

досліджувану проблему, що підтверджує достовірність теоретичних розробок автора (список використаних джерел становить 132 найменування). Дисертант широко використовує і коректно оцінює опубліковані праці вітчизняних і зарубіжних вчених та проблемно дискусійний матеріал за темою дослідження. Достовірність наукових положень, отриманих в роботі підтверджується таким:

- використанням в процесі дослідження актуальних даних Державної служби статистики України, Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, обласних державних адміністрацій, звітно-аналітичної інформації міжнародних і вітчизняних статистичних структур і рейтингових агентств, матеріалів науково-практичних конференцій, форумів, круглих столів, симпозіумів;

- застосуванням сукупності ретельно підібраних апробованих наукових методів дослідження;

- впровадження отриманих науково-практичних результатів у діяльність виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради (довідка № 111/24-15/23в від 20.05.2024 р.), що підтверджується відповідною довідкою про впровадження та використання отриманих у роботі результатів (стор. 17 роботи, додаток Б), отже результати даного дослідження можуть використовуватися як у навчальному процесі, так й у практиці регіонального управління;

- апробацією нових наукових результатів на двох міжнародних науково-практичних конференціях.

Аналітична частина дисертації забезпечується системним підходом, синтезом основних положень економічних знань в теорії інвестицій та регіонального розвитку. Їх достовірність забезпечується також результатами, отриманими з застосуванням різних методів наукового дослідження. Таким чином було сформовано методичний базис оцінювання регіональної конвергенції та інвестиційної привабливості регіонів України.

Автор чітко формує структуру дисертаційної роботи, яка послідовно розкривається при вирішенні поставлених завдань, що дозволяє провести поглиблене дослідження теоретико-методичних засад щодо оцінювання інвестиційної привабливості адміністративних територій та видів економічної діяльності в межах цих територій.

Структура дисертації включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Роботу викладено українською мовою у науковому стилі з дотриманням логічної послідовності подання матеріалу. За всіма ознаками дисертація відповідає встановленим Міністерством освіти і науки України вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Особливої уваги заслуговують такі положення наукової новизни, які

дисертант виносить на захист, та які вирішують наукові задачі удосконалення теоретичних аспектів та методичного забезпечення щодо оцінювання відмінностей у процесах інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України.

Удосконалено методичний підхід до оцінювання інвестиційної привабливості регіонів, який враховує як територіальні, так і галузеві особливості. Це дає змогу глибше осмислити зв'язки між інвестиційною активністю та соціально-економічним розвитком регіонів (стор. 17, 74, 112).

Цілком погоджуємось з автором, що «важливу роль у ... формування інвестиційної привабливості відіграють інвестиційні пропозиції, які може запропонувати певна територія, а також інвестиційний імідж регіону, який може бути додатково покращений завдяки ефективно проведеному територіальному маркетингу». У зв'язку з цим, в роботі *узагальнено* класифікацію детермінант інвестиційної привабливості, що створює уніфіковану основу для порівняльного аналізу регіонів України (стор. 86-90, рис. 2.2).

Запропоновано концепт механізму інвестиційного розвитку регіонів як комплексної системи суб'єктів управління, інструментів, політик і нормативного середовища (стор. 2-3, 25-27).

Автором зазначено, що «інвестиційна привабливість передбачає просторову концентрацію економічної діяльності.... концентрація економічної діяльності визначає інвестиційну привабливість» На цій підставі зроблено висновок, що «між даними дефініціями існують прямі взаємозалежності та взаємозв'язки, тобто інвестиційна привабливість впливає на концентрацію і навпаки концентрація взаємозалежна від інвестиційної привабливості». Такій підхід дозволив розробити симульативну модель, яка враховує взаємозв'язки між інвестиційними та соціально-економічними показниками, що дозволяє оцінити ситуацію в динаміці (стор. 6, 113-115).

Прикладне значення мають здобутки Бушинського С.В. щодо запропонованих інтегральних індексів інвестиційної привабливості для регіонів та галузей (стор. 112–115), що забезпечує прикладну значимість у прийнятті рішень щодо інвестування. Автором представлено результати розрахунків порогових рівнів інвестиційної безпеки, які дозволяють ідентифікувати регіони з потенційними ризиками, здійснювати їх конвергенцію для вибору оптимального регіону для інвестування (стор. 116–118).

Всі представлені пропозиції дисертанта виходять з економічного аналізу та за своїм змістом є цілком реальними і придатними для практичного використання. Підтвердженням обґрунтованості положень і висновків, сформульованих в дисертації, є також чітка логіка вирішення поставлених завдань і викладення матеріалу.

Оцінка новизни дисертаційних положень, пропозицій і рекомендацій здобувача дозволяє зробити висновок, що вони надають поштовху для подальшого розвитку науки й практики, оскільки збагачують регіональну економіку теоретичними узагальненнями щодо формування методичних підходів до аналізу та оптимізації інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України, в т.ч на засадах сталого розвитку.

Узагальнення літературних джерел, аналіз широкого масиву статистичної інформації, даних Національного банку України, результати власних досліджень автора дозволили сформулювати теоретичні положення та практичні рекомендації щодо уточнення термінології «інвестиційна політика», «інвестиційна привабливість», «конкурентоспроможність», «механізм інвестиційного розвитку» та формування теорії взаємозв'язку між інвестиційною привабливістю та галузевими умовами розвитку регіону; потенційної інвестиційної привабливості, інвестиційним потенціалом та інвестиційними ризиками.

Теза щодо відсутності системних заходів державної регіональної політики для зменшення регіональних диспропорцій (стор. 97-101) безумовно визначає, що такі обставини є основною причиною уповільнення комплексного соціально-економічного розвитку регіонів, виникнення та загострення багатьох соціальних проблем на регіональному рівні, а також подальшого збільшення міжрегіональної диференціації соціального розвитку. Виходячи з цього, в дисертаційній роботі *удосконалено* методичний підхід до оцінювання регіональної конвергенції. Підґрунтя зазначеного підходу становили визнані в макроекономічній теорії модель Р. Солоу та виробнича функція Кобба-Дугласа.

Окремі теоретичні положення дисертації використовуються в освітньому процесі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та використовуються для розроблення робочих програм, методичного забезпечення та під час викладання дисциплін: «Моделювання економіки», «Аналіз інвестиційних проєктів», «Інвестування», «Моделювання складних економічних систем» для здобувачів вищої освіти на економічному факультеті (довідка № 03.04-29/10 від 20.05.2024).

До результатів *практичного спрямування* можна віднести сформовану автором структурну декомпозицію цілей і завдань державної інвестиційної політики на регіональному рівні (стор.50-57). Такий авторській підхід свідчить про синергетичний вплив інвестиційної діяльності як на регіональну, так і на національну економіку, що посилює важливість наукового обґрунтування напрямів, засобів, форм, методів и механізмів втручання держави у напрямі стимулювання інвестиційних процесів та формування позитивного інвестиційного іміджу як держави цілому, так і її регіонів.

Заслугує на позитивну оцінку увага дисертанта до розуміння актуальності та особливостей просторового аналізу факторів, що визначають потенційну інвестиційну привабливість регіону (п. 2.3). В цьому контексті, погоджуємось, що в сучасних умовах спостерігається «збільшення свободи в потоках капіталу (зумовлене постійними процесами глобалізації та інтеграції) свідчить про те, що швидше не капітал змагається за найвигідніші місця та знаходження, а регіони конкурують між собою за для отримання нових інвестицій».

4 Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Основні положення та висновки дисертації Бушинського Є.В. знайшли своє відображення у наукових публікаціях, доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях.

За темою дисертації опубліковано 7 наукових праць, у яких в повному обсязі викладено основні наукові положення та результати проведеного дослідження. До числа опублікованих праць входять: 4 наукові статті у наукових фахових виданнях України, 1 наукова стаття у виданнях інших держав, а також 2 публікації за матеріалами конференцій.

Особистий внесок здобувача у тих роботах, які опубліковано у співавторстві, відзначений у списку праць, наведеному на стор. 11 роботи. Обсяг та зміст публікацій відповідає вимогам, встановленим МОН України.

В публікаціях здобувача достатньою мірою розкрито основні положення дисертації, які виносяться на захист, висвітлено суть наукової новизни отриманих результатів. Публікації відповідають встановленим вимогам, в них визначено наукові задачі, методи їх вирішення й описано отримані наукові результати.

5 Дискусійні положення, зауваження та недоліки

В дисертаційній роботі Бушинського Є.В. є певні висновки й твердження, які можна віднести до категорії дискусійних і таких, що потребують додаткових пояснень та уточнення, зокрема такі.

1. Запропонована в роботі модель вагових коефіцієнтів інтегрального показника інвестиційної привабливості, «який формується під впливом значної кількості чинників, ступінь прояву яких вимірюється за допомогою відповідних показників», серед яких обрано: обсяг іноземних інвестицій на душу населення; кількість підприємств на 10 000 населення; обсяг чистого експорту на душу

населення; середній розмір реальної заробітної плати; зростання промислового виробництва; забезпеченість дорогами з асфальтовим покриттям; обсяг роздрібного товарообороту на душу населення; рівень зареєстрованого безробіття; обсяг реалізованих послуг (стор. 115-126). Втім, такий вибір здобувача потребує відповідного обґрунтування, не пояснено метод такого вибору.

2. В продовження попереднього зауваження, зазначаємо, що більшість статистичних даних, на яких засновані запропоновані моделі та висновки охоплюють період до 2022 року (стор. 63–66, 118-125), які були актуальними до повномасштабної війни. Після 3,5 років війни відбулися зміни в усіх сферах життєдіяльності кожного регіону (як тих що знаходяться в зоні активних бойових дій – знищення критичної інфраструктури, житлового сектору...; так і «тилових регіонів» – міграція сюди підприємницьких структур, робочої сили, тощо). Тож, отримані здобувачем висновки слід розглядати з урахуванням обмеженого часово-контекстного фону, надані рекомендації в такому контексті не носять універсального характеру (стор. 88–90) та не враховують сучасні глибинні міжрегіональні особливості.

3. Запропонований в Р.3 роботи методичний підхід до оцінювання регіональної конвергенції та складові моделі регіонального розвитку не враховує зовнішні виклики сьогодення, військові, політичні, геополітичні ризики згадуються фрагментарно та без системного аналізу впливу на модель. Відсутня оцінка адаптивності моделей при зміні інституційного або, наприклад, валютного середовища (п. 3.2).

4. На стор. 26-30 представлено механізм інвестиційного розвитку регіонів, якій визначено як «ефективне поєднання суб'єктів державного управління, методи, важелі, політику та інструменти їх впливу, правове, нормативне та інформаційне забезпечення, що відповідно впливає на ефективне формування державних цільових програм регіонів й стратегію розвитку регіонів...». Серед складових механізму зазначено дотації та бюджетне стимулювання, втім зазначені важелі не проаналізовані критично.

5. У симульативній моделі, представленій на стор. 113-118 не розглянуто психологію інвестування, яка є невід'ємною складовою як теорії так і практики інвестиційної діяльності.

6. Приклади дослідження інвестиційної привабливості зосереджені на кількох регіонах, переважно Західної України, що обмежує узагальненість висновків.

7. Маємо певні зауваження щодо оформлення роботи. Є зауваження щодо оформлення рисунків і таблиць (не відповідають ДСТУ 3008:2015) в основному тексті роботи.

Зазначені дискусійні положення не носять деструктивного характеру та не зменшують наукову та практичну цінність представленого дослідження.

Загальний висновок

Подана на розгляд дисертаційна робота Бушинського Євгенія Валерійовича «Регіональні відмінності інвестиційного розвитку територій», яка представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «051 Економіка», галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами) та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 зі змінами згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 №502, від 03 травня 2024 №507, наказу МОН України №40 від 12.01.2017 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Дисертаційну роботу виконано на належному науково-теоретичному рівні, вона має прикладне значення. Дослідження логічно структуроване, є цілісним, носить завершений характер, отримані результати є обґрунтованими і впровадженими в практичну діяльність. Основні положення, що винесені здобувачем на захист, повною мірою оприлюднені. В опублікованих працях автора відображені основні положення представленої дисертаційної роботи.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу, можна зробити висновок, що дисертаційна робота і спектр задач, які вирішено для досягнення поставленої мети відповідають предметній області спеціальності «051 Економіка», а її автор Бушинський Євген Валерійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «051 Економіка» галузі знань «05 Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент,

завідувачка кафедри інтегрованих технологій управління

Національного університету «Одеська політехніка»

Міністерства освіти і науки України,

доктор економічних наук, професор

Елеонора ЗАБАРНА